सम्झनाका अनुभूतिहरूमा कमला सरूप

इन्दिरा प्रसाई

प्रिय बहिनी कमला
सम्झनाका अनुभूतिहरू

मेरो मायाको परिभाषाभित्र पर्ने धेरैथोरै सङ्ख्याकी तिमीलाई मैले मायाको सुरुआत गरेको समय पनि त्यति धेरै बितेको छैन । एउटा मान्छेले अर्को मान्छेलाईकहिले, कति र कसरी माया गर्न सक्छ भन्ने खासै हिसाब पनि हुदोरहेनछ । त्यसो त मलाई लाग्छ Ŝमान्छे' भन्ने जीव Ŝमाया' गर्नकै लागि यो धर्तिमा आएको हो ।

जबसम्म हरेक मानिसले हरेकपल हरेक चिजलाई माया गर्छ तब यो संसारमा कुनै समस्या पनि आउने छैन । मानिसहरू आङ्गनो मायाको बाटो बिराएर जब घृणा, आक्रोस, हिंसा, प्रतिहिंसामा लाग्छन् त्यसै बेला यो सुन्दर वसुन्धराको वातावरण धुमिल हुन्छ ।

मलाई लाग्छ अहिले यस्तै केही भइरहेछ(यो धरामा । तर कमला विपरित गतिमा बहिरहेको संसारको आजको परिस्थितिमा पनि तिमीले र मैले एकअर्कालाई माया गरेका छौ । त्यसैले यस बेला हामी संसारको धर्मरक्षा खातिर पनि आपसी मायामा आवद्ध छौ । अर्थात् कमला एकै राष्ट्रियताका हामी पृथ्वीको ओल्लो र पल्लो पाटोमा छुट्टिएर बस्दा पनि हाम्रा बीच मायाको उर्वर भूमि झनै उर्वर हुनु नै हाम्रो प्राप्ति हो भन्ने मेरो ठहर छ । एकातिर एउटै छानामुन्तिर र एउटै भित्ताको वरिपरि र अझ एउटै सिराने हालेर सुतिएका मानिसहरू बीचको घृणाले लत्पतिनुपर्ने समय बिताइरहेकी मलाई तिमीले दिएको माया म अमूल्य महसूस गर्छु । त्यसो त आफूसूग भएको कुरो मात्रै मानिसले अर्कालाई पनि बाड्न सक्छ । त्यसैले आङ्गना छातिभरि घृणाका तिक्तता मात्रै बोकी हिड्ने बबुरासूग Ŝमाया'को अपेक्षा गर्नु अपेक्षितकैमुर्खता ठहर्छ । यसअर्थमा तिम्रा छातिभरि भएको माया नै मायाको भण्डारबाट तिमीलेमलाई पनि एक अञ्जुली माया दिएकी छौ र त्यही एक अञ्जुली तिम्रो माया मेरा लागि चाहि अपरिमित मायामा परिणत भएको छ । भैगो कमला यी कुरा ऽरि कुनैफुर्सतका दिन गरूला है यस बेला चाहि म तिम्रो नविनतम कथासङ्ग्रह Ŝसम्झनाकाअनुभूतिहरू'बारे केही कुरा गरौ कि भनी तम्सेकी छु ।
प्रिय कमला तिम्रो पुस्तक हात पर्नासाथ त्यसमा भएको सुन्दर आवरणले केही बेर मलाई मोहित पार्‍यो । त्यसपछि गाता उचालेकी मात्र थिए पुरुषोत्तम दाहालजस्ता असल विद्वान्को लेखनीले तिमीबारेको सङ्क्षिप्त जानकारी पाए । त्यसपछि प्रकाशकको नाउ हेर्ने मेरो कुतुहल Ŝअन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्यसमाज, वासिङ्टन डी.सी., अमेरिका पढेर शान्त भयो । डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलजस्ता परिश्रमी विद्वान्को भूमिकाले पुस्तकप्रतिको थप आकर्षणमा म परे । त्यसपछि वुडब्रिज, भर्जिनियाका होमनाथ सुवेदीद्वारा लेखिएको तिम्रो पुस्तकबारेको सङ्क्षिप्त विवेचनासमेत पढेपछि पुस्तकमा भएका कथा पढ्न म झनै लालयित भए । त्यसै गरी अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्यसमाजका अध्यक्ष पुरुषोत्तम सुवेदीको प्रकाशकीयले पुस्तक प्रकाशनको इतिवृत्ति नै जानकारी गरायो । यसै सन्दर्भमा पुस्तकको पछिल्लो पातोको भित्रपट्टि विद्वान् समालोचक प्रा. कृष्ण गौतम र बाहिरपट्टि प्रा. मोहनराज शर्माद्वारा लेखिएका उद्गारहरूसमेत पढेर तिमी र तिम्रो लेखनबारे धेरै कुरा जान्ने अवसर मैले पाए ।

यति धेरै विद्वान्हरू ठाउकुठाउ राखेको देख्दाचाहि अनौठोअनौठो र अप्ठेरोअप्ठेरो पनि लाग्यो । तर केही छैन आआङ्गनो विचार हो, रहर हो, सन्तुष्टि हो भन्ठानेर मन त्यताबाट हटाए र तिम्रा कथाहरू नै पढ्ने मन बनाए ।
प्रिय कमला हिजोआज नेपाली साहित्यको संसारमा पुस्तक प्रकाशनको झन्नैझन्नै बाढी नै आएको छ । हाम्रो शैक्षिक प्रतिशत, जनसङ्ख्या र साहित्यिक पाठकको सङ्ख्याकोकसीमा मूल्याङ्कन गर्दा साहित्यकार र प्रकाशनको सङ्ख्या संसारकै लागि अचम्म लाग्दो हुदो हो । तर नेपाली अक्षरमा रमाउनेका लागि भने यो रमाइलो पक्ष पनि हो ।

यी प्रकाशनको भीडमा पुस्तककै प्रकाशन गर्नु मात्रै त त्यति अनौठो र उल्लेखनीय कुरा अब नहुन सक्छ । तर तिम्रो Ŝसम्झनाका अनुभूतिहरू'का सन्दर्भमा चाहि यी उल्लेखित टिप्पणी लागु हुदैनन् ।

कमला □ तिम्रो पुस्तकको समर्पणमा लेखिएको Ŝसमर्पण मातृभूमिलाई'ले नै तिमीलाई भीडबाट छुटयाएर एउटा अग्लो टापुमा सुरक्षित उभ्याएको अनुभूति मैले गरे । अक्षरको समुद्र बगिरहेका ठाउमा केवल दश अक्षरको के महँव ? तर त्यसो हुदो रहेनछ । यी दश अक्षर नै अक्षरको समुद्रमाथि सुन्दर जहाजका रूपमा तैरिरहेकोमैले पाए । त्यही जहाजमा हाम्रो देशको सूर्यचन्द्र अङ्कित झण्डा लहराइरहेको पनि मैले देखे । मेरी सानी बहिनी कमला □ यसै सन्दर्भमा यो दिदीको न्यानो अभिवादन ग्रहण गर । अक्षरकी सच्चा सिपाही तिमीलाई अक्षरकी अर्की सिपाहीको तातो सलाम छ
।

प्रिय कमला □ Ŝसमर्पण मातृभूमिलाई'ले तानेर मलाई तिम्रा कथाका पानापानामा डोर्‍याउदै लग्यो । पढे, हासे, रोए । मन लाएर डुबेर पढे । प्रेमका सुखद्प्रसङ्गमा कुत्कुतिएर हासे । प्रेमपीडाका विरह र वियोगान्त घटनामा रोए । अझ इमानपूर्वक भन्ने हो भने तिम्रा कथामा व्यक्तिएको वर्तमान नेपालको परिवेशले वेस्सरी छट्पटिए, विथोलिए, चोइटिए र निस्सासिए पनि । कमला, नीजि प्रेम, विरह, छट्पटिका कुरा भनेको सामान्यतः जतातत्तै अथवा कुनै पनि कृतिको उदगम् नैमानिन्छ । तर हरेक सर्जकले छातिमा देश बोक्तैनन्, बोके पनि उनीहरूका छातिमा देश दुख्तैन र दुखिहाले पनि त्यसलाई जस्ताको तस्तै पोख्तैनन् । तर तिम्रा छातिका चिराचिरामा नेपालको वर्तमानको घाउ चहर्‍याइरहेको मैले देखे । जस्तोकी सम्झनाका अनुभूतिहरू'का अधिकांश पानाहरू नेपालभित्रका नेपालीहरूको रगतले लत्पतिएको छ । मलाई तिम्रा अनुभूतिसग कसोकसो ईर्ष्या पनि लाग्यो । कमला □ नेपालकै सीमारेखाभित्र बाचेकी म भन्दा पनि नेपाली भौगोलिक सीमाबाट धेरै टाढा बाचिरहेकी तिम्रो छातिमा कतिविधि देश थिल्थिलिएछ ?
Ŝसान्दाइको रगतको मूल्यलाई देश चलाउनेहरूले महसुस गरेका छैनन् । राजधानीमा कसैलाई पनि सान्दाइको रगतले छोएको छैन । गाउमा सान्दाइहरू मर्छन् र सहरमा देश चलाउनेहरू राजनीति गर्छन्' (सान्दाइको सम्झनामा : पृष्ठ १०)
उल्लेखित प्रसङ्गमा Ŝराजधानीमा कसैलाई .... छैन' पढ्दा राजधानी रुगिरहेकी आफूलाई पनि मैले दोषी महसूस गरे । तिम्रा यी तीन हरपले नेपालको साचो स्वरूप नै चित्रित गरेको छ ।

Ŝदैवले किन साना र गरिबलाई नै चुड्छन् ?' (सान्दाइको सम्झनामा : पृष्ठ ११)
ठिक लेखेकी छयौ कमला □ माओवादीका तल्ला तहकै कार्यकर्ता मर्छन्, सेना वा प्रहरीमा तल्लातहका नै मर्छन् । यसै प्रसङ्गमा मैले पनि एकचोटि विज्ञहरूमाझ छलŠल चलाएकी थिए । Ŝयो चेसको खेल हो : पहिले प्यादा सकिनुपर्छ' त्यहा निष्कर्ष निकालिएको थियो । तर कमला प्रकृति र मान्छेले बराबर सताइने वर्गमा जहिले पनि साना र गरिब वर्ग परेको यथार्थले मलाई पनि पिरोल्छ ।
Ŝनेपालका टाउकेहरूले राजनीतिक दाउपेचका लागि तामाङजस्ता खाउखाउ र लाउलाउउमेरका होनहार ठिटाहरूलाई मर्न बाध्य बनाएका छन् ।' (पातलीको माया : १७)
Ŝम नेपालमा तामाङको शरीरको निसाŠ मागिरहेछु' (पातलीको माया : १७)
Ŝनेपालमा के नै बाकी छ र ? देशका टाउकेहरूले अब नेपाललाई नै अर्काको जिम्मा दिन मात्र बाकी छ ।' (लाहुरे : ४९)
Ŝत्यसैले आफ्नो माटोलाई कुल्चेर अर्काको गुणगान नगा । तैले जतिसुकै गŠ चुटे पनि आफ्नो माटोमा बसेको जस्तो शान्ति त तैलाई लाहुरमा पक्कै पनि छैन ।' (लाहुरे : ५०)
Ŝसाच्चै मानिसहरू किन यति धेरै हिंस्रक हुन्छन् र किन एकअर्कालाई निर्ममतासाथ मार्छन् ? किन एउटा मान्छे आफूजस्तै अर्को मान्छेको हत्या गर्छ ?' (सम्झनाका अनुभूतिहरू : ३५)
Ŝमान्छे मार्ने जमातलाई परास्त गरेर हामी सबै मानिसहरूको जीवन बचाउनका लागि सहिद भएको छ ।' (सन्तबहादुर □ म तिमीलाई माया गर्छु : ३४)
Ŝमेरो सन्तबहादुर देशका लागि वीर सहिद भइसकेको छ' (उही : ३४)
Ŝशान्तिजस्तो ठूलो कुरा यो पृथिवीमा केही हुन सक्तैन ।' (सम्झनाका अनुभूतिहरू : ३८) Ŝसबै ठीकै छ, हामी बाचिरहेका छौ, तर देशलाई सङ्कट परेको छ । मानिसले मानिसलाई मारिरहेका छन् । यस्तो लाग्छ अब संवेदनशीलताको अर्थ पनि छैन मान्छेहरूमा ।' (मैले माया गरेको तिमी : ८०)
Ŝम चाहन्छु देशमा शान्ति होस् हरेक मान्छेले शान्तिका साथ बाच्न पाउन् ।'
(उही : ८१)

देशमा सल्किएको आगोको झिल्काले डाँडाकाँडा, हिमाल पाखा, तराई भन्ज्याङहरू
रोएका छन् । कति राम्रो हुन्थ्यो मान्छेले हातमा हात र साथमा साथ मिलाएर
बाँचिदिए ।' (उही : ८१(८२) Šबु" यौ, देशलाई सम्झँदा यस्तो लाग्छ, परदेशमा एकैछिन र एकै मिनेट पनि नबसौँ र दौडँदै जन्मेको ठाउँमा भाग्दै जाऔँ ।' (उही : ८२) Šयो फूल तिमीलाई दिनेछु र देशको कविता कोर्न आह्वान् गर्नेछु । देशको शान्तिको कविता कोर्ने आह्वान् गर्नेछु । ओहो मेरो देश, कमलको फूलजस्तो देश, मनभरि अँगालो हालेर मुटुभरि राखिरहूँजसे । मेरो देश □ तिमी मेरो जीवनजति नै प्यारी छौ । मेरो कविताजति नै प्यारी छौ ।' (उही : ८३) मलाई विश्वास छ, एक दिन मेरो देशमा मानिसहरू मिलेर सेता परेवा उठाउने छन्
।
हामीले एकअर्कालाई मार्ने छैनौँ र मनमा मन साटेर, मुटुमा मुटु साटेरहाम्रो
यात्राको विजयोत्सव मनाउने छौँ ।' (उही : ८४)Šअहिले त एउटा नेपालीले अर्को नेपालीसँग डराउनुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ ।'
(उही : ८४)
प्रिय कमला, मैले तिम्रा कतिपय हरपहरू यहाँ उधृत गरेँ । वास्तवमा तिमीले
लेखिसकेका यी हरपहरू मैले पुनः लेख्ता पृष्ठपेषण पनि भएको हुनुपर्छ । तर कमला राष्ट्रभक्तिका अजस्रधारा बोकेका तिम्रा कतिपय हरपहरू मैले यहाँ उधृत गर्दा मलाई अपार सन्तुष्टि भएको छ । जीवन बाँच्नुको सुखद् अनुभूति भनेको सन्तुष्टिहरूको सङ्ग्रह पनि त हो । त्यसो त पटकपटक मानवताका कुरा गर्ने तिम्रो लक्ष्य वा ध्येय सानासाना सीमानाहरूमा खुम्चिनु हो जस्तो मलाई लाग्दैन । र म पनि मानिसले खुम्चिनु हुन्नै लिनुपर्छ आकाश र धर्तीको जोड्तीसम्म भन्ने विचारसँग नै पूर्ण सहमत छु । तर कहिलेकाहीँ कतिपय शब्द, वाक्य र अभिव्यक्ति Ügत् लेख्नका लागि मात्र भएका हुन्छन्
।
जस्तो कि विश्वबन्धुत्वको खुला भावनात्मक सीमानाका कुरा गर्ने प्रत्येक मानिसको
पहिलो पहिचान उसको राष्ट्रसँग गाँसिएको हुन्छ । त्यसैले जबसम्म राष्ट्रको
उत्थान हुँदैन तबसम्म त्यस राष्ट्रको पहिचान गाँसिएको व्यक्तिको आत्मसम्मानमा पनि
वृद्धि हुन सक्तैन । धेरै वर्षसम्म परदेशिएको पीडाका कारण पनि तिमीलाई दुःखेको
देश तिम्रा कथाहरूमा अझै मर्मान्त भएको हुनुपर्छ ।
प्रिय कमला, त्यसो त तिमीले केही वर्षअघि नेपालमा हत्याका ९ाृङ्खलाहरूको
सुरुआत भएताका अमेरिकाबाट रुँदै मलाई Üोन गरेको पनि यस बेला म सम्झिरहेकी छु । यहाँ घटेका हिँसात्मक घटनाले त्यहाँ तिम्रो कमलो मनमा पारेको चोटको अनुभूति मलाई त्यसै बेला भएको थियो । अहिले यी कथाका नसानसामा बगेका संवेदनात्मक स्वरहरू तिनै कमलाको हो भन्ने बु" न त्यसैले पनि मलाई कठिन भएन ।
प्रिय कमला □ तिम्रा Šसम्झनाका अनुभूतिहरूमा' मैले राष्ट्रवादी स्वर निकै मज्जासँग घन्किएको पाएँ । विदेशको बसाइँमा पनि स्वदेशकै बासना मग्मगाएका कथाहरूको सृजना गर्न सक्नु तिम्रो लेखनको पहिलो विशेषता हो भन्ने मलाई लागेको छ । त्यसै गरी मानवतावाद र विश्ववन्धुत्वको भावनाको व्याप्ति पनि तिम्रा प्रस्तुत कथाका उल्लेख्य पक्ष हुन् भन्ने मलाई लाग्यो । यसै सन्दर्भमा तिम्रा कथ्यमा उत्तरआधुनिक कथानकको प्रवेश, प्रेमप्रतिको अगाध आस्थाको जागृतिका साथसाथै पलायनको तिक्तताबोध हुनुपनि सम्झनाका अनुभूतिहरू'भित्रको पहिचान बन्न गएको छ । अझ कपितय प्रस्तुति दार्शनिक दृष्टिविन्दुका कारण अलौकिक जस्ता पनि भएको मैले पाएँ । निष्कर्षका रूपमा विट मार्नुपर्दा तिम्रा उल्लेख्य कथाहरू उडन्ते कथाका रूपमा नभएर नेपाली समसामयिक यथार्थको धरातलको सग्लो स्वरूपका रूपमा मैले पाएँ । यस अर्थमा Šसम्झनाका अनुभूतिहरू' भविष्यका आशाप्रद दिनहरूका लागि विगतका दुर्दान्त नेपाली परिवेशको दस्तावेज भएका छन् भन्न मरुचाउँछु ।
भविष्यमा तिम्रो लेखनी थप उर्जाशील बनोस् भन्ने शुभकामनाका साथ बिदा हुन्छु ।

तिमीलाई माया गर्ने
इन्दिरा दिदी